

مسجد از دیدگاه قرآن و عترت

حسن دهقان

« إِنَّمَا يَعْمرُ مَسَاجِدَ اللَّهِ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ
وَلَمْ يَخْشَ إِلَّا اللَّهَ فَعَسَىٰ أُولَٰئِكَ أَنْ يَكُونُوا مِنَ الْمُهْتَدِينَ »^۱ مساجد خدا را
تنها کسانی آباد می‌کنند که ایمان به خدا و روز قیامت آورده، و نماز را برپا
دارند و زکات را بپردازند و جز از خدا نترسند، امید است چنین گروهی از
هدایت یافتگان باشند.

حضور در مسجد از مصادیق مهم و اصلی عمارت و آباد نگه
داشتن آن است، به گونه‌ای که بدون آن، مسجد اساساً فاقد عمران
و آبادی خواهد بود. از این رو، در روایات از مساجدی که مسلمانان آن را
رها کرده و در آن نماز نمی‌گذارند، به مسجد خراب تعبیر شده است.^۲
در بررسی کلمات و بیانات قرآن کریم و نیز سنت در باره مسجد،

---

^۱ . توبه: ۱۸ .

^۲ . وسایل الشیعه، ج ۲ ، ص ۴۸۴ .

نکته مهمی که توجه انسان را به خود جلب می‌کند، تأکید و تشویق فوق‌العاده پیشوایان دین مبین اسلام بر رفت و آمد به مساجد و انس گرفتن با خانه خداست، تا آنجا که فقهای اسلام با استناد به همین تأکیدات فراوان گفته‌اند: در شرع مقدس اسلام، بسیار سفارش شده است که نماز را در مسجد بخوانند و بهتر از همه مسجدها، مسجدالحرام است و بعد از آن، مسجد پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله و بعد مسجد کوفه و بعد از آن مسجد بیت‌المقدس و بعد از آن، مسجد جامع هر شهر و بعد از آن، مسجد محله و بعد از مسجد محله، مسجد بازار (مسلمانان) است.^۳

مستند این‌گونه احکام و فتاوا، روایات فراوانی است که پیشوایان دین ضمن بیان آثار و فواید رفت و آمد به مسجد، مخصوصاً به منظور برپایی نمازهای واجب روزانه ترغیب و تشویق نموده‌اند. نوشتار حاضر با استفاده از منابع اصیل اسلامی به ده موضوع اصلی پرداخته است. امید آنکه خداوند متعال این جهد متواضع را قبول درگاهش بفرماید.

مسجد مرکز پرستش خالصانه

«... وَأَنَّ الْمَسَاجِدَ لِلَّهِ فَلَا تَدْعُوا مَعَ اللَّهِ أَحَدًا»؛^۴ و اینکه مساجد از آن خداست، پس هیچ‌کس را با خدا نخوانید. برخی گفته‌اند: یعنی «و لأن المساجد لله فلا تدعوا»، بنابراین، لام در لأن به لا تدعوا می‌باشد؛ یعنی هیچ‌کس را با خدا در مسجدها نخوانید؛ زیرا مساجد مخصوص خدا

^۳ . رساله توضیح المسائل امام خمینی قدس سره، مسأله ۸۹۲ .

^۴ . جن: ۱۸ .

و عبادت اوست.^۵

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در حدیثی قدسی می فرمایند: «قال الله تبارك و تعالی: إن بیوتی فی الارض المساجد، تضيء لأهل السماء كما تضيء النجوم»

لأهل الأرض. الا طوبی لمن كانت المساجد بیوته. الا طوبی لعبد توّاً فی بینة ثم زارنی فی بیتی. الا إن علی المزور کرامة الزائر. الا بشر المشائین فی الظلمات

الی المساجد بالنور الساطع يوم القيامة». خداوند متعال می فرماید:

«خانه‌های من در زمین، همان مساجد است که برای اهل آسمان می درخشند، آن گونه که ستارگان برای اهل زمین می درخشند. خوشا به حال آنان که مساجد را خانه خویش قرار داده‌اند. خوشا به حال بنده‌ای که در خانه خویش وضو می گیرد، آنگاه مرا در خانه‌ام زیارت می کند. آگاه باشید که بر زیارت شونده لازم است که زائر خویش را بزرگ شمرده و به وی احسان نماید. کسانی را که در دل تاریکی شب به سوی مساجد؛ گام بر می دارند، به نوری درخشان در روز قیامت بشارت دهید»^۶.

همان گونه که ملاحظه می شود، در این حدیث قدسی، از انسانی که به مسجد رفت و آمد دارد به زائر خدا تعبیر شده که حق تعالی را در خانه او زیارت می کند. بنابراین، مسجد، یعنی محل زیارت خداوند متعال مکانی که انسان با انجام عبادات خالصانه خویش در آن، در اوج تقرب به حق تعالی قرار می گیرد و ملکوت این عبادت و حضور خالصانه در مسجد به صورت نوری درخشان در تاریکی‌های عالم قیامت، برای او جلوه‌گر خواهد شد. تشبیه مساجد به ستاره‌های درخشان آسمان نیز اشاره

⁵ . تفسیر جوامع الجامع، ج ۶ ، ص ۴۵۷ .

⁶ . وسائل الشیعه، ج ۱ ، ص ۲۶۸ .

به همین معناست.

ممکن است این تشبیه اشاره به این معنا داشته باشد که همان‌گونه که ستاره‌ها در دل تاریکی شب، مایه زینت آسمان و نیز وسیله‌ای برای راهیابی و هدایت کسانی هستند که در دریاها و یا بیابان‌ها، راه خویش را گم کرده‌اند، مساجد نیز مایه زینت عالم خاک و انوار هدایتی هستند که انسان‌های خداجو باید مسیر هدایت و راه سعادت خویش را از این مراکز مبارک بیابند. شاید نبی مکرم اسلام صلی الله علیه و آله از همین معنا خبر داده است، آنگاه که فرمود: «**المساجد انوار الله**»؛ مساجد، انوار الهی هستند.^۷

«**قال رسول الله** صلی الله علیه و آله لایبی ذر: یا اباذر، ان الله تعالی یعطیک مادمت جالساً فی المسجد بکل نفس تنفست درجة فی الجنة و تصلی علیک الملائكة، و تکتب لک بکل نفس تنفست فیہ عشر حسنات و تمحی عنک عشر سیئات»؛ پیامبر خدا به ابوذر فرمود: ای ابوذر! تا زمانی که در مسجد نشسته‌ای، خدای تعالی به تعداد هر نفسی که می‌کشی یک درجه در بهشت به تو می‌دهد و فرشتگان بر تو درود می‌فرستند و برای هر نفسی که در مسجد می‌کشی، ده حسنه برایت نوشته می‌شود و ده گناه از تو پاک می‌گردد.^۸

«**قال رسول الله** صلی الله علیه و آله: الجلوس فی المسجد لانتظاره الصلاة، عبادة مالم یحدث. قيل: یا رسول الله! و مالحدث؟ قال الاغتیاب»؛ حضرت نیز می‌فرماید: نشستن در مسجد به انتظار نماز، عبادت است مادام که حدثی سرزده باشد. عرض شد: یا رسول الله! حدث چیست؟ فرمود: غیبت کردن.^۹

امام صادق علیه السلام طی حدیثی طولانی، آداب مراقبت در مسجدها را

⁷ . مستدرک الوسائل، ج ۳ ، ص ۴۴۷ .

⁸ . بحارالانوار، ج ۷۶ ، ص ۳۳۶ .

⁹ . امالی صدوق، ص ۳۴۲ .

این‌گونه بیان می‌فرماید: هرگاه به در مسجد رسیدی بدان که تو به آستان خانه پادشاهی بزرگ و پرشکوه آمده‌ای که جز پاکان بر بساط او قدم نگذارند و اجازه نشستن در مجلس او جز به صدیقان داده نشود، وانگهی تو بر بساط خدمتگزاری و چاکری پادشاه قدم گذاشته‌ای. پس اگر از هیبت و شکوه پادشاه غافل مانی، خطری بزرگ تو را تهدید می‌کند، خواه به عدالت و یا با فضل و کرمش، می‌تواند.

در پیشگاه او به ناتوانی و تقصیر و درویشی خود اعتراف کن؛ زیرا که تو برای پرستش و همدمی با او آمده‌ای. رازهایت را با او در میان نه و بدان که اسرار درون خلایق، همگی یا آشکارشان بر او پوشیده نیست. در برابر او همچون درویش‌ترین بندگان باش و دلت را از هر علقه و دل مشغولی که حجاب میان تو و پروردگارت شود، خالی کن؛ زیرا که او جز پاک‌ترین و خالص‌ترین را نمی‌پذیرد و بنگر که از کدام دیوان نامت بیرون می‌آید، اگر حلاوت مناجات با او و لذت گفتگو با وی را چشیدی و بر اثر رویکرد او به تو و اجابتش، جام رحمت و کرامت او را سر کشیدی، هر آینه لایق چاکری و خدمتگزاری او شده‌ای، اینک به مسجد درآی که در امن و امان خواهی بود.^{۱۰}

مسجد، مرکز ذکر و یاد الهی

قرآن کریم می‌فرماید: «... وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَهَدَمَتْ صَوَامِعُ وَبِيَعٌ وَصَلَوَاتٌ وَمَسَاجِدُ يُذَكَّرُ فِيهَا اسْمُ اللَّهِ كَثِيراً وَلَيَنْصُرَنَّ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ»^{۱۱} و اگر خداوند، بعضی از مردم را به وسیله بعضی دیگر دفع

¹⁰ . بحارالانوار، ج ۸۳ ، ص ۳۷۳ .

¹¹ . حج: ۴۰ .

نکند، دیرها و صومعه‌ها و معابد یهود و نصاری و مساجدی که نام خدا در آن بسیار برده می‌شود، ویران می‌گردد و خداوند کسانی را که یاری او کنند (و از آیینش) دفاع کنند، یاری می‌کند، خداوند قوی و شکست‌ناپذیر است.

در برخی از روایات، با تعبیری لطیف از مسجد به‌عنوان بازار آخرت یاد شده، یعنی همان‌گونه که بازار، محل خرید و فروش و مبادله کالا و متاع‌های دنیوی است، مسجد نیز محل کسب امور معنوی و اسبابی است که در سرای آخرت دارای کاربرد و تأثیر می‌باشد. در حدیثی از حضرت رسول اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله نقل شده است: «**المساجدُ سوقٌ من أسواقِ الآخرةِ فراها المغفرةُ و تحفتها الجنةُ**»؛ مساجد، بازاری از بازارهای آخرت است. از کسانی که به آن وارد می‌شوند، با مغفرت پذیرایی می‌شود و هدیه آنان بهشت است.^{۱۲}

بیشترین اهتمام انسان مؤمن، متوجه تهیه و تأمین اسبابی است که در سرای آخرت به آن نیاز دارد و شوق و انس وی به بازار آخرت (مسجد) به مراتب بیش از علاقه او به بازارهای دنیاست. بنابراین، مؤمنان باید در هنگام رفتن به مساجد، بر دیگران پیشی بگیرند و به هنگام خروج، دیرتر از همه مسجد را ترک گویند. به روایت ذیل در این زمینه توجه کنید: «**عن ابی جعفر محمد بن علی الباقر** علیه‌السلام عن آبائه علیهم‌السلام، قال: قال رسول الله صلی‌الله‌علیه‌وآله لجبرئیل: **أی البقاع أحبُّ إلى الله تعالی؟ قال: المساجدُ و أحبُّ أهلها إلى الله أولهم دخولاً إليها و آخرهم خروجاً منها**»؛ امام باقر علیه‌السلام از پدران خویش و آنان از رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله نقل می‌کنند: آن حضرت از جبرئیل علیه‌السلام سؤال

¹² . مستدرک الوسائل، ج ۳، ص ۳۶۱.

کرد: کدام مکان‌ها نزد خداوند محبوب‌تر است؟ جبرئیل عرض کرد: مساجد، و دوست داشتنی‌ترین اهل مسجد نیز کسی است که پیش از همه به مسجد داخل و پس از همه از مسجد خارج شود. پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌فرمود: کدام مکان‌ها نزد خدا مبعوض‌ترین است؟ جبرئیل عرض کرد: بازارها و مبعوض‌ترین اهل آن نزد خداوند کسی است که قبل از همه به بازار وارد و پس از همه از آن خارج می‌شود.^{۱۳}

در برخی از روایات، از آنان که در رفتن به مسجد شتاب کرده و گوی سبقت را از دیگران می‌برند، به عنوان پرچمدار بهشتیان، که در روز قیامت پیش از دیگران به بهشت وارد می‌شوند، یاد شده است. پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله خطاب به ابوذر می‌فرماید: «یا ابوذر! طوبی لأصحاب الأئمة يوم القيامة يحملونها فيسبقون الناس إلى الجنة، ألا (و) هم السابقون إلى المساجد»

بالاسحار و غیرها؛ ای ابوذر! خوشا به حال پرچمداران روز قیامت که پرچم‌ها را به دوش گرفته و پیش از دیگران به بهشت وارد می‌شوند. آنان همان کسانی هستند که در سحرگاهان و دیگر اوقات در رفتن به مسجد بر دیگران پیشی می‌گیرند.^{۱۴}

تردد به مساجد، موجب پاک شدن از گناهان می‌شود. امام صادق علیه‌السلام فرمود: «علیکم باتیان المساجد، فانها بیوت الله فی الارض، و من اتاها متطهراً طهره الله من ذنوبه و کنت زواره فاکثروا فیها من الصلاة و الدعاء؛» بر شما باد به رفتن مساجد؛ زیرا مساجد خانه‌های خدا در روی زمین هستند. هرکس پاک و پاکیزه وارد مسجد شود، خداوند او را از گناهانش پاک گرداند و در زمره زائران خود قلمدادش کند، پس در

¹³ . وسائل الشیعه، ج ۱۲ ، ص ۳۴۵ .

¹⁴ . مستدرک الوسائل، ج ۳ ، ص ۴۳۳ .

مساجد نماز و دعا بسیار بگزارید.^{۱۵}

ثواب رفتن به سوی مسجد به منظور شرکت در نماز جماعت

آن قدر زیاد است که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمود: «**من مشى الى مسجد يطلب فيه**

الجماعة كان له بكل خطوة سبعون الف حسنة و يرفع له من الدرجات مثل ذلك و إن مات و هو على ذلك و كل الله به سبعين الف ملك يعودونه فى قبره و يؤنسونه

فى وحدته و يستغفرون له حتى يبعث»؛ هر کس برای شرکت در نماز جماعت

به مسجدی رود، برای هر قدمی که بر می‌دارد، هفتاد هزار حسنه منظور

شود و به همان اندازه درجاتش بالا رود و اگر در آن حال بمیرد، خداوند

هفتاد هزار فرشته بگمارد که در قبرش به عیادت او روند و انیس تنهایی او

باشند و تا زمانی که برانگیخته شود، برایش آمرزش طلبند.^{۱۶}

باز از آن حضرت نقل شده است که فرمود: «**كُلُّ جُلُوسٍ فِى الْمَسْجِدِ**

لِغَوْ الْاِثْلَاثَةِ، قِرَاءَةِ مِصَلِّ او ذِكْرِ اللّٰهِ او سَائِلِ عَنِ عِلْمٍ»؛ هر نشستن در مسجد

لغو

و بیهوده است. مگر نشستن سه کس: نمازگزاری که (قرآن) قرائت کند،

کسی که ذکر خدا بگوید و کسی که به دنبال دانشی باشد».^{۱۷}

شایسته نیست مسلمان از مسجدی عبور کند و در آن مسجد،

نمازی نخواند، پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمود: «**لَا تَجْعَلُوا الْمَسَاجِدَ طَرَقًا حَتَّى تَصَلُّوا**

فِيهَا رَكَعَتَيْنِ»؛ مسجدها را گذرگاه خود قرار ندهید، مگر آنکه دو رکعت

نماز در آن بخوانید.^{۱۸}

و حضرت علی علیه السلام می‌فرماید: «**من اختلف الى المسجد اصاب احدی**

15 . امالی صدوق، ص ۲۹۳ .

16 . بحار الانوار، ج ۷۶ ، ص ۳۳۶ .

17 . بحار الانوار، ج ۷۷ ، ص ۸۶ .

18 . امالی صدوق، ص ۳۴۴ .

الثمان: اِحاً مستفاداً فى الله او علماً مستطرفاً او آية محكمة او رحمة منتظرة او كلمة تردّه عن ردّى او بسمع كلمة تدلّه على هدى او يترك ذنباً خشية او حياءً؛

هر کس به مسجد رفت و آمد کند، به یکی از این هشت چیز دست یابد: برادر دینی سودمند یا دانشی جدید یا آیتی محکم و استوار یا رحمتی منتظره یا سخنی که او را از هلاکت برهاند یا شنیدن جمله‌ای که او را به راه راست هدایت کند یا آنکه گناهی را از ترس یا شرم ترک گوید.^{۱۹}

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمود: «لا یرجع صاحب المسجد بأقل من إحدى ثلاث: إما يدعو به یدخله الله به الجنة و إما دعاء يدعو به لیصرف الله به عنه بلاء الدنيا و إما اخ یتفیده فی الله عزوجل»؛ ملازم مسجد، دست کم با یکی از این سه چیز به خانه‌اش بر می‌گردد: یا دعایی که به درگاه خدا می‌کند و خدا با آن، او را به بهشت می‌برد، یا دعایی که به سبب آن خداوند بلای دنیا را از او بر می‌گرداند و یا برادری که در راه خدای عزوجل از وجودش بهره‌مند می‌شود.^{۲۰}

جلوگیری از یاد خدا در مسجد؛ بزرگترین ظلم
قرآن کریم می‌فرماید: **«وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ مَنَعَ مَسَاجِدَ اللَّهِ أَنْ يُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ وَسَعَىٰ فِي خَرَابِهَا»؛** کیست ستمکارتر از آن کس که از بردن نام خدا در مساجد او جلوگیری کرد و سعی در ویرانی آن‌ها نمود؟^{۲۱}
اینکه قرآن کریم می‌فرماید: «کسی که تلاش در تخریب و ویرانی

19 . همان، ص ۳۱۸ .

20 . امالی طوسی، ص ۴۷ .

21 . بقره: ۱۱۴ .

مساجد (از یاد خدا در مساجد جلوگیری) می‌کند، ظالم‌ترین انسان است، به قرینه تقابل روشن می‌شود کسی که در عمران و آبادی مساجد تلاش می‌کند، در بهترین وضعیت ایمانی به سر می‌برد».^{۲۲}

خرابی و ویرانی مسجد، منحصر به تخریب فیزیکی نیست که مسجدی را خراب کنند و به جای آن منزل یا مغازه بسازند، بلکه هر برنامه‌ای که از رونق مسجد بکاهد، تلاش در ویرانی مسجد محسوب می‌شود.^{۲۳}

از این آیه شریفه، نتیجه می‌گیریم ظالم‌ترین فرد، کسی است که نه خود به مسجد می‌رود و نه می‌گذارد دیگران به مسجد روند یقیناً این‌گونه افراد یا منافق هستند یا مشرک یا کافر، چون از رونق انداختن مسجد - به علت تجمع مسلمانان در آن به منظور اتحاد، نیایش، تصمیم‌گیری در راستای اهداف دین مبین اسلام، بسیج نیروها و رفع مشکلات و منازعات و ایفا نمودن نقش محوری و مؤثر در جامعه اسلامی - آرمان پلید آنان را زودتر به منصف ظهور و عمل می‌رساند.

هشدارهای اهل‌بیت عصمت و طهارت علیهم‌السلام، نقش مسجد را گوشزد نموده است. امام صادق علیه‌السلام فرمود: «شِكْتِ الْمَسَاجِدِ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى الَّذِينَ لَا يَشْهَدُونَهَا مِنْ حَيْرَانِهَا فَأَوْحَى اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ إِلَيْهَا: وَعِزَّتِي وَجَلَالِي لَا قَبْلَتُ لَهُمْ صَلَاةً وَاحِدَةً وَلَا أَظْهَرْتُ لَهُمْ فِي النَّاسِ عَدَالَةً وَلَا مَالْتَهُمْ رَحْمَتِي وَلَا جَاوَرُونِي فِي جَنَّتِي»؛ مسجدها از حاضر نشدن همسایگان در خود به درگاه خدای تعالی شکایت کردند، خداوند عزوجل به آنها وحی فرمود: «به عزت و جلالم سوگند! که حتی يك نماز از آنان نپذیرم

²² . تفسیرکبیر، ج ۴، ص ۱۲ .

²³ . تفسیرنمونه، ج ۱، ص ۴۱۱ .

و عدالتی از آنان در میان مردم آشکار نکنم و رحمت من به آنان نرسد و همسایه من در بهشت نشوند».^{۲۴}

در روایتی دیگر از آن حضرت نقل شده است: «ثَلَاثَةٌ يَشْكُونَ إِلَى اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ: مَسْجِدٌ خَرَابٌ لَا يَصَلِّي فِيهِ أَهْلُهُ وَ عَالَمٌ بَيْنَ جِهَالٍ وَ مَصْحَفٌ مَعْلَقٌ فَدَ وَقَعَ عَلَيْهِ غِبَارٌ لَا يَقْرَأُ مِنْهُ»؛ سه چیز نزد خدای عزوجل، شکایت می‌کنند: مسجد خرابی که اهالی آن در آن نماز نخوانند و دانشمندی که در میان عده‌ای نادان قرار گرفته باشد و قرآنی که در کنار طاقچه‌ها گذاشته شده و غبار رویش را گرفته باشد و کسی آن را نخواند.^{۲۵}

لزوم انگیزه‌های صحیح در مسجدسازی
قرآن کریم می‌فرماید: «... لِمَسْجِدٍ أُسِّسَ عَلَيْهِ التَّقْوَىٰ مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَنْ تَقُومَ فِيهِ فِيهِ رِجَالٌ يُحْيُونَ أَنْ يَتَطَهَّرُوا وَاللَّهُ يَجِبُ الْمُطَهَّرِينَ أَفَمَنْ أُسِّسَ بِنِيَانِهِ عَلَىٰ تَقْوَىٰ مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانٍ خَيْرٌ...»؛ ... آن مسجدی که از روز نخست بر پایه تقوا بنا شده، شایسته‌تر است که در آن (به عبادت) بایستی، در آن مردانی هستند که دوست می‌دارند پاکیزه باشند و خداوند پاکیزگان را دوست دارد. آیا کسی که شالوده آن را بر تقوای الهی و خشنودی او بنا کرده است، بهتر است یا...؟^{۲۶}
مسجدسازی، عملی عبادی است و صرف ساختن بنای مسجد، بدون قصد قربت، مطلوب و مقبول درگاه الهی نیست. آیات و روایاتی که از ساختن و تعمیر مساجد به عنوان فضیلتی بزرگ یاد کرده‌اند، ناظر

²⁴ . بحارالانوار، ج ۸۳، ص ۳۴۸ .

²⁵ . خصال، ص ۱۴۲ .

²⁶ . توبه: قسمتی از آیات ۱۰۹ - ۱۰۸ .

به مساجدی است که ساختن آنها برخاسته از انگیزه‌های الهی باشد. لازم است مسجد براساس تقوا و رضایت الهی بنا نهاده شود و اساساً در قاموس قرآن مجید آنچه که قابلیت عروج و صعود به درگاه الهی را داراست، همان تقوا و صاحبان آن، یعنی انسان‌های تقواییست است و نه صورت و ظاهر عمل. در روایات موجود (در کتب عامه و خاصه) تصریح شده که ثواب مسجدسازی از آن کسانی است که با انگیزه‌های سالم اقدام به ساختن مساجد می‌نمایند.

بنی مکرم اسلام صلی‌الله‌علیه‌وآله فرمود: «**مَنْ بَنَى مَسْجِدًا لِيَذُكَّرَ اللَّهُ فِيهِ بَنَى لَهُ بَيْتًا**»

فِي الْجَنَّةِ؛ هر کس مسجدی را به قصد اینکه یاد خدا در آن بشود، بسازد، خانه‌ای در بهشت برای او ساخته می‌شود.^{۲۷}

در روایتی دیگر فرمود: «**مَنْ بَنَى مَسْجِدًا لِلَّهِ بَنَى اللَّهُ لَهُ فِي الْجَنَّةِ مِثْلَهُ**»؛ کسی که مسجدی را برای خدا بنا نماید، خداوند خانه‌ای مانند آن در بهشت برای وی بنا خواهد نمود.^{۲۸}

در برخی روایات، از اینکه مسجدسازی از حالت عبادی خارج شود و به عنوان عملی که مایه فخر و مباهات افراد و جمعیت‌ها نسبت به یکدیگر باشد، نهی شده است. پیامبر اکرم در مقام سرزنش و بیان انحراف امت و نشانه‌های برپایی قیامت می‌فرماید: «**لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى يَتَبَاهَى النَّاسُ بِالْمَسَاجِدِ**»؛ از نشانه‌های قیامت آن است که مردم، مسجد را وسیله فخرفروشی قرار می‌دهند.^{۲۹}

اساساً در روایات از ساختن هر بنایی به غیر از مسجد هم،

²⁷ . روضه‌الواعظین نیشابوری، ص ۳۷ .

²⁸ . صحیح مسلم، ج ۵، ص ۱۴ .

²⁹ . سنن ابن‌ماجه، ج ۱، ص ۳۴۴ .

در صورتی که با انگیزه فخر و مباحات باشد، نهی شده است.
رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: «... و من بنى بئناً رياءً و سمعةً حمّله الله يوم
القيامة من

الارض السابقة و هو نارٌ يشتعل منه ثم يطوقُ فى عنقه و يلقي فى النار
فلا يحسبه

شئاً منها دون قعرها إلا أن يتوب. قيل: يا رسول الله! كيف بينى رياءً و سمعةً؟
فقال: بينى فضلاً على ما يكفيه استطالةً به على جيرانه و مباهاةً لإخوانه»؛

کسی که بنایی را به منظور خودنمایی و به گوش دیگران رساندن بسازد،
خداوند این بنا را تا زمین هفتم در حالی که به صورت آتشی در گردن
اوست، بر وی حمل می‌کند و او را در آتش می‌افکند. چیزی این شخص
را از سقوط به قعر جهنم حفظ نمی‌کند، مگر اینکه توبه کند. عرض شد:
ای رسول خدا! از روی ریا و سمعه ساختن بنا به چیست؟ فرمود: اینکه
انسان زاید بر نیاز خود و به قصد فخرفروشی بر همسایگان و مباحات
نمودن به برادران خود، بنایی را بسازد.^{۳۰}

اهمیت رعایت انگیزه‌های الهی و اغراض صحیح در مسجدسازی

تا به آنجاست که در برخی روایات، مساجدی که از روی انگیزه‌های
ناسالم بنا شده، مورد نکوهش قرار گرفته‌اند. امام باقر علیه السلام در مورد بعضی

از مساجد کوفه می‌فرماید: «جَدَّدت اربعة مساجد بالكوفة فرحاً

لقتل الحسين علیه السلام: مسجد الأشعث و مسجد جریر و مسجد سماك و مسجد

شيث بن ربعی»؛ چهار مسجد در کوفه به انگیزه اظهار خوشحالی از

شهادت امام حسین علیه السلام، تجدید بنا شد: مسجد اشعث، مسجد جریر،

مسجد سماك و مسجد شيث بن ربعی.^{۳۱}

در روایت دیگری از این مساجد که نه تنها تجدید بنای آن با

³⁰ . وسائل الشیعه، ج ۲، ص ۵۸۸ .

³¹ . همان، ص ۵۲۰ .

انگیزه‌ای ناسالم صورت گرفته، بلکه اساساً بنیان اولیه آن با هدف تضعیف دین پی‌ریزی شده است، به مساجد ملعونه تعبیر شده^{۳۲} و ائمه علیهم‌السلام از نماز گزاردن در آن نهی نموده‌اند.^{۳۳}

شرایط و ویژگی آبادکنندگان مساجد

از نظر اسلام، مسجد مرکز عبادت و بندگی خدا و مرکز اجتماع فرهنگی مسلمانان است، از این رو، هم متولیان مسجد باید افراد صالح شایسته و مؤمن باشند و هم برنامه‌هایی که در مسجد اجرا می‌شود باید سازنده، رشد دهنده و آموزنده باشد. بنابراین، معماران و آبادکنندگان مساجد باید اهل ایمان و تقوا و پرهیزکاری باشند، نه کسانی که اعتقادی به خدا و قیامت ندارند. اهمیت مسجد به عنوان يك كانون حساس و مقدس، ایجاب می‌کند تنها کسانی که از فضایل برجسته و شرایطی خاص برخوردارند، به تعمیر آن همت گمارند.

قرآن کریم می‌فرماید: «ما کان للمشرکین ان یعمروا مساجد الله شاهدین علی انفسهم بالکفر اولئک حبطت اعمالهم و فی النار هم خالدون، انما یعمرو مساجد الله من آمن بالله و الیوم الآخر و اقام الصلوة و آتی الزکوة ولم یخشی

الا الله فعسی اولئک ان یكونوا من المهتدین»؛ مشرکین - در حالی که خود بر کفر خویش گواهی می‌دهند - شایسته آن نیستند که مساجد خدا را آباد کنند. اعمال آنها تباه و خود در آتش جاودانند. تنها کسانی مساجد خدا را آباد می‌کنند که به خداوند و روز قیامت ایمان داشته و نماز به پای دارند و زکات بدهند و تنها خشیت خداوند را در دل داشته باشند. چنین کسانی

---

³² . همان، ج ۲، ص ۵۱۹.

³³ . همان، ص ۵۲۰.

امید است که از هدایت یافتگان باشند.^{۳۴}
 از این آیات استفاده می‌شود مشرکان و بیگانگان از دین اسلام،
 حقی در آبادی و تعمیر مساجد ندارند. معماران و متولیان مساجد باید
 دارای سه شرط باشند:

الف) از نظر اعتقادی، مؤمن به خدا و قیامت باشند.
 ب) از جهت عملی، نماز را به پا دارند و اهل زکات باشند.
 ج) از لحاظ روحی، شجاع و با صلابت باشند.^{۳۵}

مشرکان تا پیش از نزول این آیه، در تعمیر مسجدالحرام شرکت
 جسته و با حضور خود در اطراف خانه خدا در ایام خاص و موسم حج
 و یا پرداخت کمک‌های مالی، خانه خدا را رونق صوری و ظاهری
 می‌بخشیدند، ولی این آیه شریفه، آنان را از تعمیر مساجد الهی منع نمود
 و مرزبندی جدیدی را میان شرك و كفر با تعمیر مساجد اعلام می‌کرد.
 بنابراین، می‌توان چنین نتیجه‌گیری نمود که تأکید قرآن مجید
 بر وجود اوصاف و شرایطی خاص برای آبادکنندگان مساجد، در حقیقت
 دارای دو جنبه فردی و اجتماعی است؛ از جنبه فردی، شرایط مذکور از
 آن رو اهمیت پیدا می‌کند که آباد کردن مسجد بدون آن ویژگی‌ها،
 عملی بی‌روح و پیکری بی‌جان است که در بارگاه ربوبی، بی‌ارزش است
 و عامل را نفع و ثمری نخواهد بخشید. از بعد اجتماعی نیز از آنجا که
 مسجد دارای نقش‌های مهم اجتماعی است، آبادکنندگان آن باید
 انسان‌هایی صالح و برگزیده باشند تا مسجد قادر به ایفای نقش حیاتی
 خویش باشد.

³⁴ . توبه: ۱۸ - ۱۷ .

³⁵ . تفسیر نور، ج ۵، ص ۳۳ .

در مورد کیفیت آباد کردن مساجد به روایتی از رسول اکرم صلی الله علیه و آله ،
 در پاسخ سؤال ابوذر در این خصوص، اشاره می‌شود: «**لا ترفع فيه
 الاصوات ولا يخاض فيها بالباطل ولا يشتري فيها ولا يباع واترك اللغو مادمت
 فيها فان لم تفعل فلا تلومن يوم القيامة الا نفسك**»؛ در آنها (مساجد) صدا بلند
 نشود، به سخنان و امور نادرست و بیهوده پرداخته نشود، در آنها خرید
 و فروش صورت نگیرد و تا زمانی که در مسجد هستی از کارهای لغو
 و بیهوده دست بکش. اگر چنین نکنی، در روز قیامت نباید کسی جز
 خودت را ملامت کنی.^{۳۶}

متقین، سرپرستان مساجد

با قطع نظر از آیات ۱۷ و ۱۸ سوره توبه، می‌توان گفت: قرآن کریم در جای
 دیگری با بیانی موجز و مختصر، شرایط لازم را برای متولیان مساجد ذکر
 نموده: «**وَمَا لَهُمْ آلَا يَعْتَبِرُهُمُ اللَّهُ وَهُمْ يَصُدُّونَ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَمَا كَانُوا
 أَوْلِيَاءَهُ إِنْ أَوْلِيَائِهِ إِلَّا الْمُتَّقُونَ وَلَكِنْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ**»؛
 چرا خداوند کفار و مشرکان را عذاب نکند؟ در حالی که آنان با وجودی
 که سرپرست و متولی مسجد الحرام نیستند، راه آنان را بر بندگان خدا بسته
 و مانع از ورود مؤمنان به مسجد الحرام می‌شوند؟ سرپرستی مسجد الحرام
 تنها از آن انسان‌های متقی است، ولی بیشتر آنها این را نمی‌دانند.^{۳۷}
 از آنجا که با وجود تقوا، کلیه اوصاف و شرایطی که در آیه ۱۸
 سوره توبه ذکر شده، حاصل خواهد بود، می‌توان گفت: این آیه،
 شرایط لازم برای متولیان مساجد را ذکر نموده است. اما توهّم اینکه لزوم

³⁶ . مکارم/الاخلاق، ج ۲، ص ۳۷۴ .

³⁷ . انفال: ۳۴ .

تقوا تنها در مورد متولیان مسجدالحرام شرط است، پنداری نادرست می‌باشد؛ زیرا هر مسجد دیگری نیز به دلیل آنکه خانه خدا و محل تقوا و عبادت و کانون هدایت است، متولیانی تقوایی را می‌طلبد و تفاوت مسجدالحرام و دیگر مساجد از این جهت تنها به شدت و ضعف است؛ یعنی اهمیت ویژه و موقعیت مسجدالحرام اقتضا می‌کند که متولیان و گردانندگان آن از مرتبه والایی از تقوای الهی برخوردار باشند. لزوم پیش‌بینی چنین شرایطی برای متولیان مسجد، تا حد زیادی به نقش حیاتی و حساس که يك مسجد باید در جامعه اسلامی ایفا نماید، مربوط می‌شود. اگر مسجدی بخواهد حقیقتاً مرکز عبادت و بندگی خداوند متعال و پایگاه جهاد فکری و کانون تعلیم و تعلم معارف اسلامی باشد و به هنگام جنگ و بروز خطرات برای جامعه اسلامی، پایگاه تجمع رزمندگان و محل تقویت و پشتیبانی نیروهای جهادگر و در عین حال، مظهر تبلور وحدت جامعه اسلامی باشد، بسیار طبیعی است که باید از متولیان و گردانندگان مؤمن، موحد و خداجو برخوردار باشد؛ انسان‌هایی که شعائر الهی را به پای داشته و در بجا آوردن واجبات دینی خویش کوشا و در يك کلام متقی و پرواپیشه باشند. در طول دوران قبل و بعد از پیروزی انقلاب اسلامی در ایران نیز آشکارا مشاهده شد مساجدی که دارای متولیان و گردانندگانی صالح و شایسته بودند، توانستند به خوبی نقش اصیل خویش را در جامعه اسلامی ایفا نمایند.

حرمت نماز خواندن در مساجد منافقان

قرآن کریم می‌فرماید: «وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِدًا ضِرَارًا وَكُفْرًا وَتَفْرِيقًا بَيْنَ

الْمُؤْمِنِينَ وَإِرْصَادًا لِمَنْ حَارَبَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ مِنْ قَبْلُ وَلِيَحْلِفْنَ إِنْ أُرْدْنَا إِلَّا الْحُسْنَىٰ وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ لَا تَقُمْ فِيهِ أَبَدًا...»؛ و کسانی که مسجدی ساختند برای زیان به مسلمانان، و تقویت کفر و تفرقه افکنی میان مؤمنان و کمینگاه برای کسی که از پیش با خدا و پیامبرش مبارزه کرده بود، آن‌ها سوگند یاد می‌کنند که جز نیکی و خدمت چیزی نداشته‌ایم، اما خداوند گواهی می‌دهد که آن‌ها دروغگو هستند، هرگز در آن (مسجد) به عبادت نایست!^{۳۸}

اسلام از نمازگزاردن در مساجدی که با هدف تضعیف دین بنا شده است، نهی نموده و از اینکه خداوند متعال، رسول اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله را از نمازگزاردن در مسجدی که از ابتدا بر بنیان تقوا، پی‌ریزی شده فرمان می‌دهد، روشن می‌شود که نمازگزار نیز باید توجه کند که در چه مسجدی نماز می‌گزارد و همراه با پرهیز از وسوسه‌های شیطانی و دقت‌های نابجا، مواظب باشد که نماز خواندن او در برخی مساجد، به‌گونه‌ای رونق بخشیدن به جمع دشمنان نباشد.

در مجمع البیان در تفسیر آیه «**وَأِرْصَادًا لِمَنْ حَارَبَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ مِنْ قَبْلُ**» آمده است: یعنی آن مسجد (مسجد ضرار) را برای بازگشت ابوعامر راهب ساخته و آماده کرده بودند. ابوعامر همان کسی است که قبلاً با خدا و رسولش جنگیده بود. داستانش چنین است که وی در جاهلیت جامه پشمی پوشیده و رهبانیت پیش گرفته بود، اما وقتی پیامبر به مدینه رفت، بر آن حضرت حسادت ورزید و احزاب را علیه ایشان

³⁸ . توبه: ۱۰۸ - ۱۰۷ .

بسیج کرد، او پس از فتح مکه به طائف گریخت و چون مردم آنجا مسلمان شدند، او به شام و از آنجا به روم رفت و مسیحی شد. ابوعامر پدر حنظله (غسیل الملائکه) است. رسول خدا ﷺ او را ابوعامر فاسق نامید. وی به منافقان پیغام داده بود: خود را آماده کنید و مسجدی بسازید؛ زیرا من نزد قیصر رفته و با سپاهیان او آمده و محمد ﷺ را از مدینه بیرون می‌کنم! منافقان منتظر برگشت ابوعامر بودند، اما او پیش از رسیدن به نزد پادشاه روم، به هلاکت رسید.

خداوند پیامبر خود را از نیت پلید و باطن کثیف منافقان آگاه کرد... و رسول خدا در برگشت از غزوه تبوک، عاصم بن عوف عجلانی و مالک بن رخشم را فرستاد و فرمود: «به سوی این مسجدی که طرفدارانش ستمگرند، بروید و آن را ویران کنید و بسوزانید و دستور داد محل آن را به زیاله‌دانی و جای انداختن لاشه‌ها و مردارها تبدیل کنند».^{۳۹}

استفاده از زینت هنگام ورود به مساجد

از جمله آداب مسجد، زینت کردن به هنگام داخل شدن در مسجد است. قرآن کریم می‌فرماید: «يَا بَنِي آدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ...»؛ ای فرزندان آدم! زینت خود را به هنگام رفتن به مسجد، با خود بردارید.^{۴۰} مراد از به همراه داشتن زینت در تمام مساجد، آن است که انسان

³⁹ . مجمع‌البیان، ج ۵، ص ۱۱۰ به نقل از بحارالانوار، ج ۲۱، ص ۲۵۲.

⁴⁰ . اعراف: ۳۱.

به هنگام حضور در مسجد، زینت‌های نیکو و پسندیده را به همراه داشته باشد و البته این کار طبعاً برای نماز و طواف و سایر کارهایی است که جنبه یاد خدا دارد. پس فرمان خدا به زینت کردن در هنگام ورود به مساجد، در حقیقت به معنای مطلوب بودن زینت برای نماز و دیگر عبادات مشابه می‌باشد و شامل زینت کردن در نمازهای عید و جماعات یومیه و سایر عبادات نیز می‌شود.^{۴۱}

انسان در نماز لازم است دو نوع زینت داشته باشد:

الف) زینت ظاهری: در روایت است که امام سجاد علیه‌السلام به هنگام نماز، زیباترین لباس خود را می‌پوشید و بعد این آیه را تلاوت می‌نمود: **«خذوا زینتکم عند کل مسجد»**.^{۴۲}

ب) زینت معنوی: حالت خشوع در نماز است، در حدیث است که امام‌علی علیه‌السلام فرمود: **«الخشوع زینة الصلاة»**.^{۴۳} قرآن کریم در وصف مؤمنان می‌فرماید: **«أنا ان کسانی هستند که در نماز خویش، خشوع دارند»**. **«قد افلح المؤمنون الذين هم في صلواتهم خاشعون»**.^{۴۴} زینت کردن هنگام ورود به مساجد شامل لباس زیبا، بوی خوش، آراستگی و نظافت نیز می‌شود.^{۴۵}

---

41 . المیزان، ج ۸ ، ص ۷۹ .

42 . یکصد و چهارده نکته در باره نماز، ص ۱۲۸ .

43 . اصول کافی، ج ۳ ، ص ۲۵۱ .

44 . بحارالانوار، ج ۷۷ ، ص ۱۳۳ .

45 . رجوع شود به بحارالانوار، ج ۸۴ ، ص ۲۵۷ .

لزوم طهارت در رفتن به مساجد

از آداب مسجد آن است که انسان در صورت امکان از محل اقامت خویش با حالت طهارت به سوی خانه خدا حرکت کند و در هنگام ورود به مسجد نیز با طهارت باشد. در روایتی آمده است: «کسی که در خانه خویش وضو گرفته و سپس در مسجد حضور می‌یابد به زائر خداوند تعبیر شده است».

قرآن کریم می‌فرماید: **«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَى حَتَّى تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ وَلَا جُنُبًا إِلَّا عَابِرِي سَبِيلٍ حَتَّى تَغْتَسِلُوا...»**؛ ای کسانی که ایمان آورده‌اید! در حال مستی به نماز نزدیک نشوید تا بدانید چه می‌گویید، و همچنین هنگامی که جنب هستید - مگر اینکه مسافر باشید - تا غسل کنید.^{۴۶}

در ذیل این آیه، روایتی از امام باقر علیه‌السلام وارد شده است که فرمود: **«أَنَّ مَعْنَاهُ لَا تَقْرَبُوا مَوَاضِعَ الصَّلَاةِ مِنَ الْمَسَاجِدِ وَأَنْتُمْ جُنُبٌ إِلَّا مَجْتَازِينَ»**؛ معنای آیه شریفه **«وَلَا جُنُبًا إِلَّا عَابِرِي سَبِيلٍ»** آن است که در حال جنابت به مساجد داخل نشوید، مگر اینکه بدون توقف، تنها از آن عبور کنید.^{۴۷} تردیدی نیست که مسجد در شریعت اسلامی مکانی مقدس و با عظمت است و هتک حرمت مسجد از محرمات قطعی است و برخی از فقها تعظیم و بزرگداشت آن را واجب شمرده‌اند. این فضایل برای مساجد از آن رو است که آن‌ها خانه‌های

46 . نساء: ۴۳ .

47 . وسائل‌الشیعه، ج ۱، ص ۴۸۹ (البته این حکم شامل مسجد الحرام و مسجد النبی نمی‌شود).

خداوندند و انسان را از گناهان تطهیر می‌نمایند. امام صادق علیه‌السلام می‌فرماید:
«**عليكم باتيان المساجد، فانها بيوت الله في الارض من اتاه متطهراً طهره الله من**

ذنوبه و كتب من زواره»؛ بر حضور در مسجد، مواظبت کنید! چرا که مساجد خانه‌های خداوند در زمینند، کسی که با حالت طهارت وارد مسجد شود، خداوند او را از گناهانش تطهیر می‌نماید و نام وی را در زمره زائران خویش می‌نویسد.^{۴۸}

در حدیث دیگری، با طهارت به مسجد رفتن از جمله اسبابی به شمار رفته که مایه جلب دعای خیر فرشتگان الهی در حق انسان مؤمن است. ابوسعید خدری می‌گوید: رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله فرمود: آیا مایل هستید شما را به چیزی راهنمایی کنم که مایه پوشیدن و آمرزش گناهان و باعث افزایش حسنات و خوبی‌هاست؟ عرض شد: آری ای رسول خدا. فرمود: نیکو وضو گرفتن در سختی‌ها، فراوان پیاده به مسجد رفتن و انتظار نماز کشیدن بعد از نماز هر کس که با حالت طهارت از خانه خود خارج شود و نماز جماعت را با مسلمانان بجا آورد، آنگاه در مسجد، منتظر برپایی نماز دیگری بماند، ملائکه الهی در حق وی دعا کرده و می‌گویند: خداوندا! او را بیامرز، خداوندا! او را رحمت فرما.^{۴۹}

پیاده رفتن به سوی مسجد
قرآن کریم می‌فرماید: «... وَتَكْتُبُ مَا قَدَّمُوا وَآتَاهُمْ...»؛ ... و آنچه را که

---

48 . وسائل الشیعه، ج ۱، ص ۲۶۷ .

49 . همان .

پیش فرستاده‌اند و نیز آثار آن را می‌نویسیم.^{۵۰}
در تفسیر مجمع البیان در ذیل این آیه آمده است: مراد از آثار،
گام‌ها و قدم‌های مؤمنین به سوی مسجد است و سبب تفسیر آن است که
ابوسعید خدری روایت کرده است که بنی‌سلمه در منطقه‌ای از مدینه
ساکن بودند، روزی از دوری خانه‌های خویش از مسجد و مشقت
و سختی حضور در نماز پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله به آن حضرت شکایت کردند،
آنگاه این آیه نازل شد.^{۵۱}

در حدیثی از پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله این چنین نقل شده است: «انَّ اعظم
الناس اجرا فی الصلاة ابعدهم الیها ممشی فأبعدهم»؛ برترین مردم از نظر
پاداش در نماز، کسانی هستند که پیاده‌روی آنان به مسجد بیشتر است.^{۵۲}
در صورت امکان، انسان باید فاصله بین محل کار یا خانه تا مسجد
را پیاده طی کند. این امر در حقیقت ابراز نوعی بزرگداشت و تعظیم نسبت
به صاحب خانه است. همان‌گونه که انسان به هنگام وارد شدن به خانه‌های
صاحبان فضیلت و بزرگان سعی می‌کند کوچک‌ترین کاری که نشانه
بی‌اعتنائی باشد از وی سر نزند، در مورد مساجد، این امر باید به مراتب
بیشتر مورد توجه قرار گیرد. از این رو، اولیای الهی و صالحان از سر تعظیم
و اظهار تواضع به درگاه ربوبی، با وجود اینکه امکانات حج سواره
بر ایشان فراهم آمده است، ولی در طول عمر خویش بارها فاصله بین کعبه
معظمه و محل اقامت خویش را پیاده طی می‌کردند.

---

50 . یس: قسمتی از آیه ۱۲ .

51 . مجمع البیان، ج ۸ ، ص ۴۱۸ .

52 . صحیح بخاری، ج ۱ ، ص ۳۲۰ .

در روایات بسیاری در منابع عامه و خاصه، از پیاده روی به سوی مسجد به عنوان عملی پسندیده یاد و آثار و فضایی نیز برای آن ذکر شده است. جابر بن عبدالله نقل می‌کند: «**كانت ديارنا نائية عن المسجد فأردنا ان نبيع بيوتنا فنقرب من المسجد فنهانا رسول الله** صلی‌الله‌علیه‌وآله فقال: ان لكم بكل خطوة درجة»؛ خانه‌های ما از مسجد پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله دور بود، خواستیم خانه‌هایمان را بفروشیم و به مسجد نزدیک شویم. رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله ما را از این کار نهی نموده و فرمودند: «شما در برابر هر گامی که به سوی مسجد بر می‌دارید، درجه‌ای در نزد خدا دارید».^{۵۳}

در روایت دیگری آن حضرت فرمود: «**من مشى الى مسجد من مساجد الله فله بكل خطوة خطاها حتى يرجع الى منزله عشر، حسنات و محى عنه**

عشر سيئات و رفع له عشر درجات»؛ کسی که به سوی یکی از مساجد، پیاده حرکت کند، خداوند در مقابل هر قدمی که در مسیر رفت و برگشت بر می‌دارد، به او ده حسنه پاداش می‌دهد و ده بدی را از او دور کرده و وی را دو درجه بالا می‌برد.^{۵۴}

منظور از ترفیع درجه و ارتقای مرتبه، که در این احادیث ذکر شده، تنها پاداش و ثواب نیست، بلکه از آنجا که پیاده‌روی به سوی مسجد، خود موجب تقویت روح تواضع و تحکیم جوهره عبودیت در وجود انسان است، گویا مؤمن با گام‌هایی که به سوی مسجد بر می‌دارد، در حقیقت به درجه والاتری از عبودیت و در نتیجه، تقرب به خداوند

⁵³ . همان، ص ۳۲۱؛ صحیح مسلم، ج ۵، ص ۱۶۸ .

⁵⁴ . صحیح مسلم، ج ۵، ص ۱۶۸؛ صحیح بخاری، ج ۱، ص ۴۲۶ .

متعال نایل می‌شود. البته این امر منافاتی با فضل الهی و دادن پاداش و اجر اخروی ندارد. شاید بتوان حدیث زیر را مؤید این مطلب قرار داد:
امام صادق علیه‌السلام فرمود: «**ما عبدالله بشیءٍ مثل الصمت و المشی الی بینه**»؛ خداوند به وسیله هیچ عملی مانند سکوت و پیاده حرکت کردن به سوی خانه‌اش عبادت نشده است.^{۵۵}

---

⁵⁵ . وسائل الشیعه، ج ۳، ص ۴۸۲ .

منابع و مأخذ

- ۱ - قرآن کریم، ترجمه آیت‌الله العظمی مکارم شیرازی.
- ۲ - اصول کافی، محمد بن یعقوب کلینی.
- ۳ - الامالی، محمد بن علی بن بابویه قمی (صدوق).
- ۴ - الامالی، شیخ طوسی.
- ۵ - بحارالانوار، علامه محمدباقر مجلسی.
- ۶ - تفسیر جوامع الجامع، امین الاسلام ابوعلی فضل بن حسن طبرسی.
- ۷ - تفسیر کبیر، فخر رازی.
- ۸ - تفسیر مجمع‌البیان، امین‌الاسلام ابوعلی فضل بن حسن طبرسی.
- ۹ - تفسیر المیزان، علامه طباطبائی.
- ۱۰ - تفسیر نمونه، جمعی از دانشمندان زیر نظر آیت‌الله العظمی مکارم شیرازی.
- ۱۱ - تفسیر نور، محسن قرائتی.
- ۱۲ - الخصال، محمد بن علی بن بابویه قمی (صدوق).
- ۱۳ - رساله توضیح المسائل، امام خمینی رضوان الله تعالی علیه.
- ۱۴ - روضة الواعظین، فتال نیشابوری.
- ۱۵ - سنن ابن‌ماجه، ابو عبدالله محمد بن یزید قزوینی.
- ۱۶ - صحیح بخاری، محمد بن اسماعیل بخاری.
- ۱۷ - صحیح مسلم، مسلم بن حجاج قشیری نیشابوری.
- ۱۸ - صحیفه نور، مجموعه سخنان و رهنمودهای امام خمینی قدس سره.
- ۱۹ - مستدرک الوسایل، میرزا حسن نوری طبرسی.
- ۲۰ - مکارم الاخلاق، رسولزاده خویی.
- ۲۱ - وسایل الشیعه، شیخ محمد حسن حر عاملی.
- ۲۲ - یکصد و چهارده نکته از قرآن کریم درباره نماز، اکبر دهقان.